

DOROTHY SMITH'İN SOSYAL BİLİM YAKLAŞIMI VE KURUMSAL ETNOGRAFYA

Ece Öztan*

Özet

Bu makalede Dorothy Smith tarafından geliştirilen kurumsal etnografya yaklaşımının yöntemsel öneri ve teorik dayanakları incelenmektedir. Kurumsal etnografya gündelik yaşamın ve örgütlenmelerim yerel bağlamı ile yerel ötesindeki yönetme ilişkileri ve yönetim süreçlerini birbirine bağlamayı hedefleyen ampirik bir araştırma yöntemi önermektedir. Kurumsal etnografyacı için gündelik hayat, öznelerin konumlandığı maddi bağlamdır. Gündelik yaşam içinde konumlanmış öznelerce yapılan «işler» kurumsal etnografya için yalnızca başlangıç noktasıdır. Kurum düşüncesi eğitim, sağlık, refah gibi spesifik bir işlev çerçevesinde örgütlenmiş bir dizi metin-dolayımı ilişkiler ağına işaret eder. Kurumsal etnografya nitel sosyal bilimin kimi standart pratiklerinden farklılaşmakta, ampirik ancak güçlendirici bir sosyal bilim önerisi sunmaktadır. Bu çalışmada öncelikle, yaklaşımın feminist yöntem, Marksizm ve söylem teorileri ile etkileşimi incelenmektedir. Kurumsal etnografyanın, mikro ve makro düzeyleri bağlama çabası ile yöntemsel stratejisi araştırma pratikleri üzerinden örneklenerak açıklanmaktadır. Ayrıca genişletilmiş örnek olay, feminist bakış açısı yaklaşımı gibi nitel araştırma yaklaşımları ile ilişkisi tartışılarak, kurumsal etnografyanın ampirik açıdan güçlü aynı zamanda insanlar için güçlendirici bir sosyal bilim önerisi olarak farklılığı ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kurumsal Etnografya, Metodoloji, Feminist Yöntem.*

DOROTHY SMITH'S SOCIAL SCIENCE APPROACH AND INSTITUTIONAL ETHNOGRAPHY

Abstract

This article examines the methodological and theoretical basis of the institutional ethnography approach introduced by Canadian sociologist Dorothy E. Smith. Institutional ethnography refers to the empirical investigation of linkages within the local context of “everyday world” organizations and the trans-local process of governance. For institutional ethnography, the everyday world is the material context of each embodied subject. The “works” done by each embodied subject in everyday life is just a starting point for institutional ethnography. The notion of “institution” indicates the clusters

* Arş. Gör. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü. İletişim: ece.oztan@gmail.com

of “text mediated” relations organized around specific functions such as education or welfare. Smith proposes institutional ethnography as a part of an empirically strong alternative methodology and as a politically empowering research strategy. This approach combines Marx’s materialist method with ethnomethodology, feminist standpoint theory and Foucauldian discourse theory. This article shows how institutional ethnography links micro and macro settings by giving empirical examples and compares it with some other qualitative research approaches such as the extended case method by Burawoy or feminist standpoint theory.

Keywords: *Institutional Ethnography, Methodology, Feminist Methodology*

GİRİŞ

“Gündelik yaşam porselen süs eşyalarının sergilenmek için sıra sıra dizili olduğu düzenli bir ev değildir. Gündelik yaşamda, porselenler dağınık, raflar yıkılmış, kir halıların kenarları boyunca iz yapmış ve çığlıklar aynayı kırmıştır” (de Montigny, 1995: 223).

Gündelik hayatın sosyoloji ile daha genel anlamda sosyal bilimlerle bağlantısı kurulabilir mi? Bu sorun daha çok 2. dalga kadın hareketinin dillendirdiği talepler beraberinde feminist sosyal bilimciler için can alıcı sorulardan biri olagelmıştır. Gündelik hayat, akademinin koridorlarında, konferans salonlarında, kütüphane raflarında, üniversite amfilerinde yer bulacak bir şey olmamıştır çünkü. O hep bize ait, biricik özelliğimiz olarak kapımızın ardında, bedenimizde, kimi zaman da, sırtımızdaki kazağı çıkarıp rafa kaldırmak gibi, dip köşelerde bıraktığımız bir şeydir. Burada ana hatlarıyla tartışmaya çalışacağım Kanadalı sosyolog Dorothy Smith’in kurumsal etnografya olarak adlandırdığı yeni bir sosyal bilim önerisi de, tam da – özellikle kadınlar için- can alıcı olan bu sorudan yola çıkılarak geliştirilmiştir. Smith, her ne kadar bu yöntemsel yaklaşımı kadınların gündelik hayatını sorunsallaştırarak geliştirdiği için başlangıçta “kadınlar için sosyoloji” olarak tanımlasa da, geliştirdiği yaklaşım kaçınılmaz olarak bir “insanlar için sosyoloji” yaklaşımına dönüşmüş, kendisi de daha sonra yaklaşımını bu ifadeyle tanımlamaya başlamıştır¹.

¹ Zaten yazarın 2005 yılında yayınladığı, yaklaşımının yöntemsel öneri ve teorik dayanaklarını özetlediği kitabının başlığı da Kurumsal Etnografya: İnsanlar İçin Sosyoloji’dir (Institutional Ethnography: A Sociology For People).

Sosyal süreç ve pratiklerin insanların deneyimlerini nasıl örgütlediğini anlamaya yönelik bir araştırma stratejisi olarak geliştirilen kurumsal etnografya, gündelik yaşam deneyimlerini analizin başlangıç noktası olarak almaktadır. Smith, *The Everyday World as Problematic* (1987), *Texts, Facts and Femininity: Exploring the Relations of Ruling* (1989) ve *Institutional Ethnography: A Sociology For People* (2005) başlıklı üç kitabında bu yaklaşımın yöntemsel öneri ve teorik dayanaklarını ortaya koymaktadır. Smith'in, sosyal süreç ve pratiklerin insanların deneyimlerini nasıl örgütlediklerini açıklamada bir yöntem ve araştırma stratejisi olarak önerisi, yerel düzlemdeki gündelik aktivitelerin yerelin ötesinde uzanan kurumsal pratiklerle bağlantısını kurmaktır. Öznelerin gündelik yaşam içinde konumlanmış faaliyetleri kurumsal etnografyanın başlangıç noktasıdır. Böyle bir başlangıç noktası akademik ya da yöneten (*ruling*) söylemlerle başlayan sosyal bilim araştırmalarının standart pratiklerinden farklılaşır. Dorothy Smith “kurum”, “kurumsal” gibi kavramları “eğitim, sağlık vb. gibi farklı işlevler çevresinde örgütlenen yönetme ilişkilerine gömülü kompleksleri tanımlamak için” kullandığını belirtmektedir. “Bu terimler birden fazla yönetme biçiminin kesişmesi ve koordinasyonunu ifade eder” (Smith, 2005: 225).

Kurumsal etnografyanın geleneksel sosyolojik araştırmalara hangi açılardan meydan okuduğunu ve pratikte nasıl bir araştırma stratejisi önerdiğini ortaya koymadan önce, bu yaklaşımın düşünsel arka planındaki kurumsal ve politik mirasa değinmek istiyorum. Kurumsal etnografya yaklaşımının geliştirilmesinde öncelikle Smith'in kadın hareketi içindeki deneyimleri ve feminist düşünce, bu deneyimlerden hareketle gerçekleşen bir Marx okuması, deneyimlediğimiz dünyanın devamlı olarak insan eylemleri aracılığıyla üretildiği ve yeniden üretildiği anlayışını temel alan etnometodoloji yaklaşımı ve Foucault, Mead ve Bakhtin gibi düşünürler etkili olmuştur². Burada, en temel hatlarıyla bu düşünsel bagajın belli unsurlarına ve kurumsal etnografyanın beslenme kaynaklarına değineceğim. Ardından yaklaşımın içerdiği araştırma stratejilerini ortaya koymaya çalışarak, Smith'in önerisinin nasıl bir “insanlar için sosyoloji”ye dönüşebileceğini tartışacağım.

² Smith'in kurumsal etnografya yaklaşımının ardındaki teori ve eylem zeminini ortaya koyan bir çalışma için bkz. Campbell, 2003.

Kadın Hareketi, Gündelik Yaşam ve Sosyal Bilimler

Başlangıçta değindiğim gibi, gündelik yaşamın sosyal bilim alanına girişinde kadın hareketinin deneyimleri etkili olmuş, bakış açısı (standpoint) olarak adlandırılan feminist epistemoloji bu çerçevede geliştirilmiştir. Sandra Harding (1993), Donna Haraway (1985; 1991), Hilary Rose, Alison Jaggar (1983) ve Dorothy Smith (1987; 2005) gibi feminist bakış açısı kuramcılarını kadınların somut/gündelik deneyimlerini sosyal bilimsel araştırmalarında başlangıç noktası olarak almaktadırlar.

Aslında feminist bakış açısı kuramcılarını arasında, kadınların deneyimlerine epistemolojik bir ayrıcalık tanıyan -kadın deneyimlerinin özel bir otoriteye sahip olduğu düşünce- feminist ampirizmden, öznenin toplumsal konumlanışını temel alan yaklaşımlara kadar bir dizi farklılık ve tartışma mevcuttur. (Bakış açısı kuramlarının gelişimi ve aralarındaki farklılaşmaları tartışan bir çalışma için bkz. Brooks, 2007). Yine de bakış açısı kuramcılarında ortak olan bir tanımlama yapmak gerekirse, bunu “kadınların deneyimleriyle başlayan ve doğrudan buradan ilerleyen bir dünyayı anlama yolu” olarak tanımlayabiliriz (Brooks, 2007: 60). Smith, Harding gibi, kişisel deneyimi, kendi başına bir “gerçek bilgi” olarak değil, sadece başlangıç noktası olarak almayı önerir. Bu anlamda “marjinalleştirilmiş”, farklı yönetim ilişkilerine tabi yaşamlar ve deneyimler araştırma gündemleri ve sorularının ortaya konması için önemlidir, cevapları sağlaması bakımından değil (Harding, 1993). Bu anlamıyla bakış açısı, “otantik” bir deneyim nosyonu ile belli bir sosyal konuma epistemolojik ayrıcalık tanınması anlamına gelmez. Farklı grupların deneyimini görünür kılmak, baskı mekanizmalarını gösterir ancak onların iç işleyiş ve mantıklarını ortaya koymaz; farklılıkların var olduğunu biliriz ama bunların ilişkili olarak inşa edildiklerini anlamayız. Bunun için söylem yoluyla özneleri konumlandıran ve deneyimlerini üreten tarihsel süreçlere yönelme ihtiyacımız vardır. Bu biçimiyle bakış açısı kuramında deneyim, Bora'nın belirttiği gibi bütün toplumsal bağlantıları içinde özne tarafından kurulan bir süreç, toplumsal gerçekliğin belli bir düzeyidir (Bora, 2005: 33). Bu nedenle deneyime dolaysız bir bilgi kaynağı olarak yaklaşılmaz. Bu nedenle de evrensel bir kadın bakış açısından söz edilemez. Haraway, kimlikten değil konumlanmış öznellikler ve konumlanmış bilgiden söz ederken kuramın naif ve romantik bir deneyim nosyonu ile basit ve yanlış

bir şekilde okunmasının önüne geçmeye çalışır (Harraway, 1991). Smith de bu soruna değinir. Smith, Harding'in feminist ampirizme yönelik özcülük eleştirisini paylaşır ve Harding gibi çeşitlenen özne konularına duyarlı bir epistemolojiden yana taraf alır. Smith Harding'in "bakış açısı" kavramını kullansa da, ondan farklı olarak bunu geliştirdiği kurumsal etnografya için bir özne konumu olarak, herkese açık olan bir "bilme" alanına referansla kullanır.

Kadınların deneyimlerinin önemsenmesi, sosyal bilimlerde görünmez kılınmaları karşısında önemli bir meydan okumadır. Feminist politikada, bilinç yükseltme çalışmalarında kadın deneyimlerinin bilgi kaynağı olarak değerlendirilmesi de radikal bir politik meydan okumayı beraberinde getirmişti. 1960'lerin kadın hareketi içinde de yer alan Smith kitaplarına verdiği adlardan da anlaşılabilceği üzere bu yaklaşımı geliştirirken ilk dönemlerde kendi deneyimlerinden yola çıkarak, kadınların gündelik hayatını sorunlaştırmış ve geliştirdiği yaklaşımın feminist bir sosyoloji olduğunu belirtmiştir. Smith'in lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamladığı sosyoloji alanına dair sorgulamalarının başlangıcı Berkeley'de sosyoloji dersleri vermeye başladığı 1960'lara kadar geri gider.³

"Nesneleştirmeyen bir sosyoloji geliştirme projesi, kadın hareketi içerisinde yapıldığı gibi, bir kadın olarak kendi hayatımdaki deneyimleri keşfetmemden kaynaklandı... Bir

³ 1926 yılında İngiltere'de doğan Dorothy Smith, lisans eğitimini London School of Economics'in sosyoloji bölümünde (sosyal antropoloji ana dalında) tamamlamıştır. Lisansüstü eğitimine Berkeley'deki California Üniversitesi'nde, yine sosyoloji alanında devam etmiştir. 1960'lı yıllarda Kuzey Amerika'daki ikinci dalga kadın hareketi içerisinde yer almış, aynı dönemde Berkeley California Üniversitesi'nde, fakültede ders veren tek kadın öğretim üyesi olarak, sosyoloji dersleri vermeye başlamıştır. Berkeley'deki dönemlerini - özellikle fenomenoloji ve G. H. Mead üzerine aldığı dersler ve yaptığı okumaların - entelektüel gelişiminde önemli bir evre olarak kabul etmektedir Smith. O dönemin canlı kadın hareketi, fakültedeki tartışmalar, iki çocuklu bekar bir anne olarak kendi deneyimleri eğitimini aldığı ve şimdi de öğrettiği sosyoloji alanına dair hayal kırıklıklarının da başladığı yıllar olmuştur. Ancak bu dönem politika açısından çok canlı bir dönemdi ve daha sonraları alternatif bir sosyoloji üzerine sistemli bir şekilde düşünmeye başlamasına neden olan soruları ortaya koyuyordu. 1970'lerde Kanada Vancouver'daki British Columbia Üniversitesi'nde kadın çalışmaları alanında ders vermeye başlayan Smith için British Columbia'daki dönem Marx'ı LSE'deki dönemlerinden sonra kadın hareketi, feminist düşünce ve fenomenoloji bagajı ile yeniden okumaya başladığı bir dönem olmuştur.

yandan evdeki işlerim ve anne olarak yaptıklarım, diğer yandan fakülte toplantılarına katılmak, derse hazırlanmak, ders vermek vb. gibi akademik görevlerim... Evde çocuklarımla bir arada yaşayan ve onlara bakan bir bedenim içinde olduğum yerden sosyolojik olarak düşünmenin ne anlama gelebileceğini keşfetmeye başladım... Üniversitedeki işlerim oldukça farklı bir biçimde eklenmişti... Fakültedeki işler bir dizi metinler, idari mekanizmalar, kurullar yöneticiler ve benim aramda kurulan metinsel ilişkiler silsilesiydi. Bölüme geldiğimde sekreterimizle selamlaştıktan sonra yaptığım ilk iş postalarımın bakmak ve böylece metinlerin dünyasına girmektir (2005: 12-13).

The Everyday is Problematic (1987)'i kaleme almadan önce yayınladığı makalelerde Smith, ana akım sosyolojinin temel kavram ve kuramlarının, yöntemsel ilerleyişinin nasıl gündelik yaşamı ve dolayısıyla kadınları görünmez kıldığını işlemiş ve gündelik yaşamı sorunsallaştıran bir sosyoloji üzerine düşünmeye başlamıştır. Örneğin 1974'de kaleme aldığı "Sosyolojinin Radikal bir Eleştirisi olarak Kadınların Perspektifi" (Women's Perspective as a Radical Critique of Sociology), bu alandaki düşüncelerini sistemleştirmeye başladığı ve o dönemde feminist yöntem tartışmaları içinde sıkça gönderme yapılan bir makaledir (Smith, 1974).

"Gündelik Yaşam", Praksis ve "Yönetme İlişkileri"

Dorothy Smith'in, Marx'ı gündelik hayat ve kadın deneyimleri ile bir arada düşünmeye ve yeniden keşfetmeye girişmesi, "yönetme ilişkileri" (ruling relations) ile gündelik hayat arasındaki bağlantıyı sorunsallaştırması sonucudur. Smith yönetme ilişkileri kavramını kullanırken bir "tahakküm kurma biçimine" (modes of domination) değil 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren egemen hale gelmeye başlayan, "toplumun yeni ve ayırt edici bir örgütlenme biçimine", yaşamımıza, fark edemeyeceğimiz ölçüde derinden gömülü bir olguya işaret eder. (Smith, 2005: 165):

"Yönetme ilişkileri, belli insanları ve mekanları dışsal olarak kuracak şekilde nesnelleştiren bilinç ve örgütlenme formlarıdır. 19 yy'ın sonları ve 20. yy'ın başlarında bunu hızlandıran

gelişmeler yerel olarak konuşulmanın ötesinde kelimelere yaygın erişim olasılıklarının ve hareketli biçimlerinin keşfidir. Bir üretim biçimi olarak kapitalizmin hızlı gelişimi ve dönüşümü artık bireylerle tanımlanamayan bilinç ve faillik biçimleriydi de” (Smith, 2005: 14).

Kurumsal etnografya açısından, günümüz küresel kapitalist toplumunda, “gündelik yaşam” (her bir öznenin maddi bağlamı) yerel düzlem aracılığıyla geçen ve onları başka bir yerde başlayan ve bir araya getiren bir dönüşüm dinamiğine göre şekillendiren yerel-ötesi sosyal ilişkilerce güçlü yollardan örgütlenmektedir (DeVault ve McCoy, 2003: 370). Smith, örgütlenme ve denetimi gerçekleştiren ve sürdüren bu yerel-ötesi sosyal ilişkileri “yönetme ilişkileri” olarak ifade etmektedir: “Bu ilişkiler bürokrasi, yönetim, profesyonel örgütlenme ve medya olarak bildiğimiz biçimlerdedir. Tüm bu ilişkiler kesişen, birbirinin içine sızan, çoğul yönetim alanlarını koordine eden söylem komplekslerini de içerir” (Smith, 1990:6’dan aktaran DeVault ve McCoy 2003: 371).

Smith, aslında Marx’ı takip eden pek çok entelektüelin ihmal ettiği ve Marx’ta kökenini bulan bir düşünceden, praksisten, insanın deneyimlediği, fiziksel gündelik yaşamında köklü bir dünya anlayışından hareket eder ve bunu küresel kapitalizmin güncel örgütlenme koşullarında yeniden düşünmemizi önerir. Doran, Smith’in gündelik yaşam anlayışında “iş”e (work) öncelik verdiğini ve bu yönden de Marksist gelenek içinden konuştuğunu ileri sürer. Buna örnek olarak Smith’in annelik ile ilgili araştırmasında görüşme yaptığı kadınların anlatılarını temelde “annelik işi” bakımından ele almasını gösterir (Doran, 1993: 56). Doran bu yorumu, Smith’i, sosyolojik araştırmaya öncel “ideolojiler” konusunda hassas olmakla birlikte, aynı “suçu” kendisinin de işlediğine kanıt olarak öne sürmek amacıyla yapmaktadır (Spence, 2002: 41). Fakat Smith, kendi yaklaşımının ana akım sosyolojinin genelde yaptığı gibi bir problemi teorik olarak formüle ederek işe başlamadığını ileri sürerken, kurumsal etnografyanın teorisiz ilerlediğini ya da kavramsal çerçevelere başvurmadığını ileri sürmez (2005: 50). Smith’in “teorik olarak formüle edilmiş bir çerçeveden yola çıkarak” araştırmanın yürütülmesine yönelik itirazı, ana akım sosyoloji araştırmalarında sıkça yapıldığı gibi, araştırma sürecini bir monologa dönüştürme riskine dikkat çekmek içindir. Bunun

çoğunlukla sosyal olanın diyalojik niteliğini bastırıldığını ileri sürer. Bu nedenle Smith'in "iş" çerçevesi ile gündelik hayata yaklaşması, onu bir "suç" işlemiş kılmaz. Kaldı ki Smith'in "iş"e verdiği anlam geleneksel Marksist çerçeveden farklılaşmaktadır. Bu anlamda kavram, sadece ücret karşılığı veya ev-işi gibi ücretsiz yapılan işleri de kapsayacak biçimde değil, bundan daha geniş olarak "kurumsal süreçlere her ne şekilde olursa olsun katılan insanların yaptıkları şeyler" anlamında, kurumların gerçekliklerini keşfetmede araştırmacıyı gündelik hayata yönelten bir çerçeve olarak benimsenmiştir (Smith, 2005: 229). Bu bir formun doldurulması, çocukların okula götürülmesi ya da hastanede sırada beklenmesi olabileceği gibi bir hemşirenin ilaç vermeden önce hastalarla sohbet etmesi de olabilir.

George Smith kurumsal etnografyayı, düşünümsel-materyalist (reflexive-materialist) bir yöntem olarak tanımlar⁴. Bu, kurumsal etnografyada "gerçek insanların etkinlikleri ve pratiklerini bir araya getiren gündelik yaşamın araştırılmasına yönelik bir ontolojik kayma" ile sosyologun araştırdığı sosyal dünyanın içinde bulunduğu düşünümsel bir duruşa doğru kaymanın bir arada yürümesini ifade eder (G. Smith 1990'dan aktaran Carroll, 2006: 239). Bu anlamda Smith'in önerdiği sosyolojinin ontolojisi, insanların faaliyetlerinin nasıl koordine edildiğine yöneldiğinde, kavramların, düşüncelerin ve ideolojilerin de insanların kafalarında kurulan, yaptıklarının dışında bir metafiziksel alanda yer almadığını, onların da bizzat insanların yaptıkları faaliyetleri olduğunu öne sürmektedir. Bu nedenle de dil Smith'in önerdiği ontolojinin zorunlu, tamamlayıcı bir parçası haline dönüşür (Smith, 2005: 209-10). Smith metinler ve dil üzerinde vurgusu nedeniyle önerdiği sosyolojinin, düşünce ve inançların-bilincin- sosyal olanı belirlediği anlamında idealizme yöneldiği yolundaki eleştiriyi reddeder. Smith'e göre içinde bulunduğumuz dönemin gelişmeleri bilincin nesnelleştirildiği ve yönetme ilişkilerinin genelleştirildiği söylem, geniş ölçekli örgütlenme ve bir dizi kurum oluşturmuştur. Metinlerle ilişkili olarak kurumsal etnografya, Bourdieu'nun dil ve sembolik iktidara ilişkin çalışmalarındaki bir probleme işaret ediyor gibi görünse de, Smith yaklaşımının dildeki iktidarın boyutlarını göstermek için iktisadi

⁴ George Smith, eşcinsel hareket ve AIDS konusunda aktivist bir araştırmacıdır. 1990 yılında kaleme aldığı "Political Activist as Ethnographer" başlıklı makalesi ile kurumsal etnografyanın güçlendirici yanlarına ve siyasi aktivizm açısından önemine vurgu yapmıştır. Bkz. Smith 1990.

metaforlar kullanan Bourdieu'nun kuramından farklılaştığına işaret etmektedir (2005:184). Bourdieu için sembolik iktidar; insanlar arasındaki söyleyen ve duyanın birbiri ile değişim ilişkisi içinde olduğu bir otorite ve tahakküm ile ilişkilidir. Smith ise insanların öznelliklerini koordine eden bir dil anlayışına sahiptir. Ancak dilin koordine edici olarak algılanması kuşkusuz Bourdieu'nun tahayyül ettiği anlamda iletişimsel mücadele çeşitlerindeki örgütlenme boyutlarının keşfedilmesine açıktır (Smith, 2005: 185).

Caroll da, Smith'in tarihsel materyalist bir ontolojiyi paylaştığını, "yerel-ötesi bir sosyal ilişkiler kompleksi olarak eleştirel bir kapitalizm" analizine yöneldiğini, ancak bunu "geç modernite döneminde egemenliğin gerçekleştiği metinsel formları da içine alacak şekilde genişlettiğini" ileri sürer. Caroll, bu nedenle kurumsal etnografyanın, aynı zamanda Marx'ın analizlerini gündelik hayatın yaşanan gerçekliklerinden kopuk soyut bir teoriye çeviren yorumcularının bir eleştirisi olarak da okunabileceğini, bu yaklaşımın diyalektik sosyal analizde temellenen, esnek ve zengin bir şekilde detaylandırılmış bir araştırma stratejisi sunduğunu ileri sürer (Caroll, 2006: 242).

"19. yy'ın sonlarında yazan Marx sermayeyi bireysel mülkiyet bakımından kuramlaştırdı. Onun "bilinç" anlayışı da bireylerle ve onların kafasında olup bitenlerle tanımlanıyordu. Oysa yönetme ilişkileri bilinci nesnelleştirmektedir; bu yeni sosyal ilişki biçimleri Marx'ın döneminde gelişmemişti; bu nedenle Marx (a) belirli sosyal ilişkiler olarak ayrılaşmış ve uzmanlaşmış ve (b) belirli bireylerden ve tek tek ilişkilerden bağımsız olarak üretilmesi anlamında nesnelleşmiş sosyal bilinç formlarını düşüncesine dahil etmemiştir" (Smith, 2005:14).

Mikro ile Makro Düzeyleri Bağlama İhtiyacı

Smith, uzun bir döneme yayılan, güçlü bir sosyoloji formasyonuna sahiptir. Sosyoloji geleneğini pek çok açıdan eleştirmekle birlikte, sosyolojinin ampirik gücünü de derinden hissettiği bir eğitim ve entelektüel gelişim sürecinden geçmiş olması, politik hareketliliği ile birleşince, Smith'i

sosyolojik olarak güçlü ve siyasal olarak güçlendirici bir sosyoloji arayışına yönelmiştir. Kurumsal etnografya adlandırması da, mikro ile makro arasında güçlü bir bağlantı kurma çabasını yansıtır. Önerdiği sosyolojinin etnografik yönünü besleyen kaynak etnometodoloji olmuştur. Etnometodoloji deneyimlediğimiz dünyanın sürekli olarak insan eylemleri aracılığıyla yerel düzeyde üretildiği ve yeniden üretildiği düşüncesinden hareket etmekte ve nitel mikro bir araştırma stratejisi kullanmaktadır. Buna karşın bu yaklaşım, Smith'e göre gündelik yaşamın ötesine uzanmaktadır ve sosyal'in makro düzeyleri ile bağlantı kurmakta başarısızdır. Kurumsal etnografya da, sosyal dünyanın bizi bir şeyleri yapmaya zorlayan soyut ve bağımsız olarak bulunan "yapılar" ya da "sistemler" aracılığıyla değil, sıradan insanların bir araya gelen faaliyetleri aracılığıyla yaratıldığı düşüncesine dayanır. Ancak burada mikro ile makro arasında diyalojik bir ilişki vardır. Günümüzde giderek daha fazla bu faaliyetler insanın yerel, gündelik alanında aktive edilen metinler aracılığıyla yerel-ötesinden örgütlenmiştir. Kurumsal etnografya mikro-deneyim düzeyi ile makro düzey yani kurumların metinsel gerçeklikleri arasındaki örgütlenmeyi keşfetmede "düzenleyici çerçevelere" (*regulatory frames*) başvurur. Çerçeve terimi burada çeşitli kavramsallaştırmalar, teoriler, siyasalar, yasalar, planlar gibi genel düzeyde kurumsal eylemi yapılandırmak için işleyen ve yerel düzeylerde insanların işlerini koordine eden gerçekliklerdir (Smith, 2000: 191). Bu çerçeveler işin yerine getirilmesinde neyin gözleneceğini, kaydedileceğini, tanımlanacağını belirler. Çerçeveler kurumsal rejimdeki iktidar konumlarından kurulmuştur ve yerel düzeydeki kategori ve kavramları kontrol eder, tanımlar.

Bu durumu açıklamak için Smith'in de değindiği bir araştırmadan örnek vermek istiyorum. Ontorino'daki bir kamu yüksekokulundaki idari süreçlere ilişkin etnografik araştırmasında Liza McCoy, okulda çalışanların işlerinin "hesap verilebilirliğine" (*accountability*) yönelik olarak yeniden biçimlendirilen idari örgütlenmenin akademik personel ve idari personel arasındaki ilişkileri ve işleri nasıl değiştirdiğini incelemiştir. Buna göre yeni sistemde, insanların çeşitli pozisyonlardaki performanslarının idarecileri tarafından değerlendirilebilmesini sağlayan hesaplama biçimleri, aralarındaki maliyet-getiri temelindeki karşılaştırmalar temelinde bazı programların kapatılması, bazılarının sürdürülmesi kararlarını belirlemektedir. Önceki sistemde öğretim

kadrosu, kendi öğretim programları üzerinde, neye ne kadar zaman tahsis edecekleri, hangi yönleri öne çıkaracakları konusunda daha bağımsızdı. Hesap verebilirlik temelindeki yeni sistemi oluştururken idareciler, 1980'lerin ortalarındaki öğretmen grevleri sonrasında maksimum ders saatleri konusundaki müzakereler sonrasında oluşturulan bir formdan yararlanmışlardı. Toplu sözleşme ile ders saatleri konusunda belli limitler oluşturulmuş ve öğretmenlerin iş yükünün hesaplanması amacıyla standart bir form geliştirilmişti. Hesap verilebilirlik sistemi oluşturulana kadar bu form, öğretmenlerin toplu sözleşmenin hükümlerinin çiğnendiğine inandıklarında bu konuda yakınmalarını dile getirmelerine olanak vermekteydi. Ancak yeni maliyet-getiri rejimi altında bu form dekanların ve diğer bölüm yöneticilerinin, öğretim kadrosunun kaynaklarını tahsis etmedeki etkinliklerini değerlendirmek için kullanılmaya başlamıştı. McCoy bir metin olarak “Standart İş Yüğü Formunun” öğretmenlerin işini nasıl zamana ve böylece maliyete tercüme edildiğini göstermiştir. Öğretmenlerle yaptığı görüşmelerle, iş yükünün temsil edildiği formaliteler ile öğretmenlerin gerçekte yaptıkları arasındaki ayrılmayı ortaya koyarak, formun nasıl yeni bir rol oynamaya başladığına işaret etmiştir. Form, farklı öğretim kategorilerine ve bunlarla ilgili diğer faaliyetlere ayrılan zaman ve toplam zaman hesabı ile öğretmenlerin işlerini programın toplam maliyet-getiri durumuna katkıları bakımından nasıl yaptıklarını yönetmenin bir aracı olarak dikkate alınmaya başlamıştır. Böylece form, öğretmenlerin maaşlarının farklı program ve derslere tahsis edilecek maliyet parçalarına bölmek için belgesel bir kaynak haline gelmiştir (Smith, 2005: 174-7; McCoy 1999: 227). Kurumsal söylem insanların yaptıklarını, hesap verilebilirliği açısından elemektedir. Oysa kurumsal söylem içinde olup bitenlerden, dikkate alınanların ötesinde insanların farklı konumlardan yaptıkları işler, gündelik deneyimler, kurumsal işleyişin sürdürülmesinde anahtardır. Örneğin Smith'in Alison Griffith ile birlikte annelik üzerine yaptığı araştırmada, eğitim kurumu içindeki “okul günü” kavramının aslında velilerden beklenen işlere (çocukları zamanında ve karınları doyurulmuş olarak okula yetiştirmeleri, öğle yemeği için tekrar alıp yeniden okula teslim etmeleri vb.) dayanarak nasıl geliştirildiğine ve bunun orta ve alt sınıf mahallelerdeki okullarda eşitsizliklerin üretiminde önemli olduğuna değinilmektedir. Buna göre okul günü, öğretmenler, veliler gibi çeşitli insanların gündelik deneyimlerinin, işlerinin eklemlenmesinden ve ev-içinin örgütlenmesinden oluşan bir sosyal ilişkiler bütünüdür (Smith ve Griffith, 2004).

Metinsellik ve Yönetme İlişkileri

DeVault ve McCoy'un da (2003:371) belirttiği gibi, günümüz toplumlarında yönetme pratiğinin temel bir niteliği, metin temelli söylem ve bilgi formlarına olan derin güvendir. Kurumsal etnografya açısından metin, kopyalanabilir belli bazı materyal biçimler ile kelimeler veya görüntülerin birliği anlamına gelir Smith, 2005: 166). Metinlerin kopyalanabilirliği yönetme ilişkilerinin varlığının bir koşuludur. İnsanların yaptıklarını yerel ötesinden koordine etme kapasitesi metnin okuyucu, dinleyici ya da izleyici nerede olursa olsun özdeş bir biçimde ortaya çıkma kapasitesine bağlıdır. Yani metinler, yerel ve tikel olanın kurumsal düzlemde tanımlanabilir ve genelleştirilmiş biçimlere dönüştürülmesini sağlar. Metnin sürekliliği yoluyla standartlaşma sağlanır. Ayrıca bu kurumsal gerçekliklerin bireysel perspektifleri aşan nesnellikler olarak ortaya konmasını sağlar. Güncel olanın kuramsala dönüştürülmesi, güncel olanı hesaplanabilir kılmak için gereklidir. Smith'e göre, yönetme ilişkilerinin önemli bir boyutu Foucault'un söylem anlayışında bulunmaktadır:

“Söylem kavramı bir bilgi sistemini ve belirli bireylerden bağımsızlaşan bilgiyi yerleştirmektedir. O [Foucault] söyleme, herhangi bir zamanda bir ifadede bulunmaya öncel bir düzen atfeder. Konuşanın ya da yazanın niyeti asla saf olarak ifade edilmez. Söylenebilecek ya da yazılabilecek şey onu çerçeveleyen söylem içindeki düzenlemenin konusudur... Yeni metinsel teknolojilerin gelişimi kamusal söylem alanını radikal bir şekilde genişletti: gazete endüstrisi, radyo ve sonrasında televizyon... Genel olarak yıllardır bildiğimiz ve bizden önce de ebeveynlerimiz tarafından bilinen bireylerce yönetilmek yerine şirketlerde, hükümetlerde, profesyonel alanlarda ve örgütlenmelerde, üniversitelerde, kamusal okullarda, hastanelerde ve kliniklerde ve daha pek çok yerde çalışan profesyonellerce yönetilmeye başladık. Bunlar kuşkusuz ki bireyler olsalar da, eylemde bulunma kapasiteleri, ürettikleri ve üretildikleri sosyal ilişkiler ve örgütlenmelerden türemektedir. Onların aktif oldukları örgütlenme ve ilişkiler aynı zamanda bizim hayatımızı da örgütleyen ve bizim de çeşitli yollardan katıldığımız şeylerdir. Televizyon izlemek, gazete okumak, manava gitmek, çocuğu

okula getirip götürmek, ev kredisi almak, şehrin caddelerinde dolaşmak, bilgisayarı kapatmak, ışığı kapatmak, bu tür gündelik aktiviteler bizi ekonominin kadar benim yönetme (ruling) dediğim düzenin sosyal ilişkilerine eklemler (2005: 17-18)

Smith'in daha lisans dönemlerinden itibaren dile (*language*) ilgisi vardı. Foucault'un söylem kavramı ve Bakhtin'in bir yapı olarak dili, bağımsız ve insanların yaptıklarını, tikel durumlarını belirleyici bir şey olarak kuramsallaştırılmasını reddetmesi, dil ve sözü diyalojik bir biçimde ele alışı Smith'i de etkilemişti (Campbell, 2003: 4-5). Bu donanım, Smith'i kendi sosyoloji arayışında yapı-fail, makro-mikro, soyut-somut ya da düşünümsel-materyalist ikiliklerini aşmasında yol gösterici olmuştur.

“Diyalog dilde koordine edici bir biçimdir. Daha kapsayıcı bir koordinasyon kavrayışına ilerleyerek, sosyal, insanların yaptıklarının yakalanabildiği ve diğerlerinin yaptıklarına cevap olan devam eden tarihsel bir süreç olarak algılanabilir... Kurumsal etnografya insanları kavramsal olarak izole eden soyutlamalar inşa etmek için, onların gündelik hayatlarının tikelliklerinden ve yaptıklarından özetler yapmaktan kaçınır... Bu anlamda kurumsal, hareket içinde keşfedilecektir” (2005: 65-68).

Kurumsal etnografya açısından sosyal, insanlara ve onların yaptıklarına dışsal olan teorik bir bütünlük ya da ayrı bir fenomen değildir. Smith'in yukarıda değindiğim yönetme ilişkileri anlayışı üzerine inşa edilen kurum nosyonu, eğitim, sağlık gibi belirli yönetim işlevleri etrafında örgütlenen metin-dolayimli ilişkiler kümesine işaret eder (Smith, 2005: 225). Bu kullanımda kurum belli bir tip örgütlenmeyi ifade etmez; daha çok, araştırmacının dikkatini çeşitli alanlarda yer alan koordine edilmiş ve kesişen iş süreçlerine yönelterek, bir ampirik araştırma projesini canlandırmak anlamına gelir (DeVault ve McCoy, 2003:371). Örneğin eğitim hizmetleri bir kurum olarak düşünüldüğünde, manzaraya dahil olan koordine edilmiş iş süreçleri ve eylem biçimlerinin uçsuz bucaksız bir rabitasıdır. Okullar, evler, ebeveynler, pedagoglar, ders materyalleri üreten şirketler, bakanlıklar ve eğitim bürokrasisi, öğretmenlik okulları, oyun alanları gibi.

İnsanlar İçin Sosyoloji Önerisi

“Burada geliştirmeye çalıştığım yaklaşım, toplumun kalanından soyutlanmış olarak bir bilim *yapamayacağımıza* ilişkin inancımın kaynaklanmaktadır. Entelektüel çalışmalarımız ve kendi bilincinde bir toplum yapabilme yollarımız, toplumun bir parçasıdır ve yeniden oluşumunun bir parçası olmaya çalışmamıza rağmen, kendimizin oluşturmadığı bir kurumsal bağlam içinde konumlanmıştır (Smith, 1987: 9).

Kurumsal etnografya, diğer etnografik araştırma yöntemleri gibi veri olarak görüşmeler, gözlemler ve belgelere dayanır. Kurumsal etnografyanın diğer etnografik yaklaşımlardan ayrıldığı nokta bu verilere bir konu ya da araştırma nesnesi olarak değil, belli bir yer ve zamanın sosyal ilişkilerine giriş noktası olarak yaklaşmasıdır (Campbell, 1998: 57). Etnografya belli bir bağlamda insanların yaşamlarının örgütlenişini tanımlamak için kullanılan bir araçtır. Smith'e göre (1987) etnografya ya da ana akım nitel sosyolojinin en temel sorunu, yalnızca betimlemeler sunması ve sosyal bir olgunun neden ve nasıl belirli bir formda karşımıza çıktığına ilişkin daha geniş ve temel sorulardan kaçınmasıdır. Smith kurumsal süreçlerin gündelik yaşamlarımızda mevcut olduğunu; kurumsal etnografyanın mikro süreçlerden başlayarak makro süreçlere yönelerek bize toplumu etnografik olarak araştırma esnekliğini verdiğini ileri sürmektedir. (Smith, 1988: 164-8, 176-8).

Smith yaklaşımının, Michael Burawoy ve diğer meslektaşları tarafından geliştirilen genişletilmiş örnek olay yöntemi (extended case method) (Burawoy, Blum, vd. 2000) ile benzer yanları olmakla birlikte pek çok açıdan bu yaklaşımdan keskin biçimde ayrıldığına dikkat çeker. Genişletilmiş örnek olay yöntemi de araştırmanın, mikro-sosyolojinin makro kurucularına, yerelden yerel ötesine (extra local), süreçlere ve güçlere doğru genişletilmesine dayanır (Smith, 2005: 35-6). Kurumsal etnografi için ise etnografik araştırmanın yapıldığı mikro alan, teorinin çerçevelediği bir “örnek olay” değildir. Mikro alan, keşfe açıktır ve daha geniş, kurumsal süreçler alanına ilerleme araştırmanın başından sınırlanmaz. Başka bir ifade ile kurumsal etnografya, ana akım sosyolojinin genelde yaptığı gibi

bir problemi teorik olarak formüle ederek işe başlamaz⁵ (Smith, 2005: 206).

Bununla birlikte, kurumsal etnografya belirli bir mikro düzeye bakmakla birlikte, yerele bakmanın daha geniş sosyal ilişkilerin analizini dışlamamaktadır. (Smith, 1986:7). Bu nedenle kurumsal etnografya geniş ve kapsamlı bir etnografik araştırma/keşif sürecini içerir. Etnografik araştırma altında ortaya konulanlar araştırmanın sürecini de ortaya çıkarır. Başlangıç aşamasında araştırma, “gündelik yerel örgütlenmede içerilen sosyal ilişkileri ortaya çıkardıkça ilkinde eklemlenen daha sonraki araştırma çizgileri ortaya çıkar”. Keşif süreci Smith’e göre başlangıçta araştırmadan elde edilecek verilere sınırlama koymaz. “Ancak araştırmanın yönü hiçbir şekilde rasgele değildir. Her bir sonraki adım keşfedilmiş olanlardan inşa edilir ve kurumsal rejimin daha geniş boyutlarına doğru ilerler. Sosyal ilişkilerin haritasının çıkarılması genişler ve daha geniş organizasyonun devreye girmesi ve şekillenebilmesi için orijinal bir alan içerir” (Smith, 2005: 34) Araştırma ilerledikçe kurumsal etnografyanın alanı, etnografik taahhütlerini terk etmeksizin, mikro ile makro, sosyoloji ile siyasal iktisat arasındaki geleneksel sınırları zorlamaktadır. Griffith ve Smith’in “annelik işi”ne dair araştırmalarında, kadınların anneler ya da öğretmenler olarak çocukların eğitimi ile ilgili olarak yaptıkları işlerin yerel alanından, kamusal okulların kurumsal rejimine doğru ilerlemişlerdir. Okulların gözünde yalnız annelerin nasıl hatalı/eksik aileler olarak tanımlandığı, okul sisteminin standart beyaz, orta sınıf ve çift ebeveynli bir aile pratiği üzerinden şekillendiği ve bunun toplumsal cinsiyet rejimleri ile örtüştüğü ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir (Griffith ve Smith, 1987).

Kuşkusuz kurumsal etnografya teorisiz ilerlemez ve kuşkusuz ön kavramsallaştırmalardan, verilerin toplanması ve analiz edilmesinde belli kavramsallaştırmaları kullanmaktan kaçınmaz, ancak “araştırma, kavramları araştırmacının dahil olduğu gerçekliklerin (*actualities*) kontrolüne maruz bırakır”. Ancak Smith’e göre, “ana akım sosyolojide genellikle, kavramsal çerçeve araştırma projesinin üzerindeki bir kıskaca dönüşür.” (Smith, 2005: 50). Smith “problematik” kavramını henüz tam

⁵ Smith, sosyolojik araştırmaların birçoğunda teorik olarak bir problem formüle etme işinin genellikle oldukça biçimsel bir süreç olarak işlediğini ve kimi zaman bir monologa dönüştüğünü ileri sürmektedir (Smith 2005: 50, 206-7).

olarak formüle edilmemiş, ancak gündelik hayatın örgütlendiği yollarda saklı bulunan olası bir sorular alanına dikkat çekmek için kullanılmaktadır. Bu nedenle “problematik”, araştırma kavram ve teorilerinin uygulanmasında önceldir (Grahame, 1998: 350). Smith’in problematik kavramına verdiği anlam, kavramlarla ilgili bir teorik sorular dizisi olarak tanımlanan problematikten farklılaşmaktadır. Araştırmanın problematiği teorik olarak geliştirilmez. Kurumsal etnografya ne bir sistem teorisi ne de sadece “etnografya”dır. Dorothy Smith bu yaklaşımın sistem teorilerinden farkını bir röportajda şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Sistem teorisinin çerçevesi, sorgulama altındaki sistemdir ve anlayışı kendi çerçevesi ile sınırlıdır. Diğer yandan kurumsal etnografya kurumu bu yolla anlamayı hedeflemez. Sadece, dikey ve yatay ilişkiler ve faaliyetlere odaklanarak kurumun içerisindeki sosyal faaliyetleri başlangıç noktası olarak aldığından sorgulama altındaki belirli kurumla kendini sınırlamaz. Bundan ötürü toplumun çalışmasını görünür kılan yerel ve yerel ötesi (*extra-local*) arasındaki bağlantılar kurulur” (Smith, 2004b: 5).

Smith, her ne kadar başlangıçta bu yöntemsel yaklaşımı kadınların gündelik hayatını sorunsallaştırarak geliştirdiği için “kadınlar için sosyoloji” olarak tanımlasa da araştırma alanı kuşkusuz kadınlarla sınırlı değildir. Bu yaklaşım, özellikle yönetme ilişkilerine tabii çeşitli gruplar (kadınlar, etnik azınlıklar, homoseksüeller, çalışan sınıflar, öğrenciler, hastalar vb.) için, onların dünyalarını temel alan bir bilginin üretilmesi için kullanılmaktadır. Kurumsal etnografyanın açıkça politik aktivist bir etnografya olarak kullanımı George Smith’in öne çıkardığı bir yön olmuştur. George Smith, kurumsal etnografyanın sadece yönetme rejimlerinin dışındakilerin bakış açısından işe başlaması nedeniyle değil, analizinin ampirik olarak bu rejimlerin nasıl işlediğini- bir başka deyişle bunların nasıl sosyal olarak örgütlendiğini- tespit etmeye yönelmesi nedeniyle özgürleştirici bir siyaset açısından önemli olduğunu ileri sürer (1990: 631). Marie Campbell ve Frances Gregor da, “kurumsal etnografyanın radikal potansiyelinin, sosyal bağlamını var olan iktidar ilişkilerini dikkate alarak yeniden düşünmesinden” ve bu temelde “haklarında bilginin inşa edildiği insanların yararına bir analiz üretmesinden” kaynaklandığını ileri sürer (2002:68). Ancak George Smith’in öne çıkardığı politik aktivist etnografya

ve katılımcı sosyal eylem araştırmalarıyla, Dorothy Smith'in kurumsal etnografyası arasında önemli farklar da vardır. Kabaca ifade edecek olursak, her kurumsal etnografya çalışmasının politik aktivist bir yöne evrilmesi olanaklı değildir. Ama geniş yönetme ilişkileri kompleksinin "haritasının çıkarılması" yoluyla, akademi ile siyaset arasında bir diyaloga zemin hazırlayabilir.

Kurumsal etnografyanın bir araştırma stratejisi olarak kullanımı başlangıçta belli çalışma alanları ile sınırlıyken, içinde bulunduğumuz dönemde çeşitli disiplinlerden araştırmacılar bu yaklaşımı kullanarak birbirleri etkileşimli etnisite, toplumsal cinsiyet, sınıf ve bir dizi iktidar ilişkisi "kompleks"ini yaşamın çeşitli alanlarında "keşfetmektedir". Kadınların yanı sıra, çalışan sınıflar, homoseksüeller, AIDS hastaları, göçmenler, sosyal görevliler vb. gibi çeşitli grupların mikro düzeydeki deneyimlerinden hareket eden çok sayıda kurumsal etnografya çalışması yapılmıştır (Griffith ve Smith, 1987; Campbell, 1984; De Vault, 1991; Diamond, 1992; Swift, 1995; Vallas ve Beck, 1996; Smith, 1998; Smith, 2000; Otis, 2001; Pence, 2001; McCoy, 2002; Mykhalovsky vd., 2004)

Smith postmodernizm ve postyapısalcılığın sosyal olana ilişkin güvensizliği ile kendi yaklaşımı arasındaki mesafeyi şu şekilde özetlemektedir⁶.

"[Postmodernizmin] bilmenin bütününe hakim olma iddiasını taşıyan bilginin muazzam kibrine yönelik eleştirilerinden çok şey öğrendim, ancak sosyal olana ilişkin sabırlı araştırma yöntemlerinin keşifler yapabileceği, bilgi üretebileceği ve görünmezi görünür kılabileceği ilişkin güvenim var." (Smith, 2005: 220)

Bu nedenle, Smith'in sosyal olanı zaman ve mekan boyutunda örgütleyen çok boyutlu ve birbirinin içine geçmiş karmaşık kurumsal süreçler ve bu süreçlerin içine gömülü iktidar ilişkilerini, bu ilişkilere konu olan bireylerin yaşam deneyimleri aracılığıyla "keşfine" dayanan yaklaşımı küreselleşmeyi anlamak için sosyolojik- ve de yöntemsel- bir yanıt olarak değerlendirilmektedir. Daha da önemlisi Smith'in önerdiği yaklaşım, kimi

⁶ Smith'in postmodernist ve postyapısalcı eleştiri ve tartışmalar ile kendi yaklaşımını karşılaştırdığı bir çalışması için bkz. Smith, 1999.

duyduğumuz, nasıl dinlediğimiz, kime sorumlu olduğumuz, kime işaret ettiğimiz ve nasıl işaret ettiğimize ilişkin soruların temel yöntemsel ve de siyasal meseleler olduğu konusunda bizi uyarmaktadır. Bu anlamda anlatılmaya değer bulunmayanları dinlemek yol açıcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Bora, A. (2005), **Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası**, İstanbul: İletişim.
- Brooks, A. (2007), “Feminist Standpoint Epistemology”, **Feminist Research Practice**, S.N. Hesse Biber ve P. Leavy (der), Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications.
- Campbell, M. L. (1984), **Information Systems And Management of Hospital Nursing, A Study In Social Organization Of Knowledge**, PhD diss., University of Toronto, Ontario
- (1998), “Institutional Ethnography and Experience as Data”, **Qualitative Sociology**, 21(1), s. 55-73.
- (2003), “Dorothy Smith and Knowing the World We Live”, **Journal of Sociology and Social Welfare**, 30(1) s. 3-22).
- Campbell, M.L. ve Gregor, F. (2004), “Mapping Social Relations: A Primer In Doing Institutional Ethnography (Book Review)”, **Health: An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine**, 8 (1) s. 129-136.
- Caroll, W. K. (2006), “Marx’s Method and Contributions of Institutional Ethnography”, **Sociology of Changing the World**, G. Kinsman vd. (der), N.S.: Black Point.
- Castells, M. (2000), **The Rise of Network Society**, Blackwell Publications.
- Connell, R. W. (2000), “New Directions In Theory and Research”, s.15-35, **The Man and the Boys** içinde, Sydney: Allen and Unwin.
- De Montigny, G. (1995). **Social Working: An Ethnography Of Front-Line Practice**. Toronto: University of Toronto Press.

- De Vault, M. L. (1991), **Feeding the Family: The Social Organization Of Caring As Gendered Work**. Chicago: University of Chicago Press.
- DeVault, M. L. and L. McCoy. (2002). "Institutional Ethnography: Using Interviews to Investigate Ruling Relations." s. 751-776 Jaber F. Gubrium and James A. Holstein (der.), **Handbook of Interview Research: Context and Method** içinde. Sage.
- Diamond, T. (1992), **Making Grey Gold: Narratives of Nursing Home Care**, Chicago: University of Chicago Press.
- Doran, C. (1993), "The Everyday is Problematic: Ideology and Recursion in Dorothy Smith's Micro-Sociology", **Canadian Journal of Sociology** 18: 43-63.
- Giddens, A. (1976), **New Rules of Sociological Method**. London: Hutchinson.
- Glenn, E.N. (1998), "Gender, Race and Class. Bridging the language-structure divide", **Social Science History**, 22(1), s. 29-38.
- (1985), "Racial Ethnic Women's Labor: The Intersection of Race, Gender and Class Oppression", **Review of Radical Political Economics**, 17 (3), s. 86-108.
- Grahame, K. M. (2003), "For the Family': Asian Immigrant Women's Triple Day", **Journal of Sociology and Social Welfare**, 30(1), s. 65-90.
- Grahame, P. R. (1998), "Ethnography, Institutions, and the Problematic of the Everyday World", **Human Studies** 21 s. 347-360.
- Griffith, A., Smith, D. (1987), "Constructing Cultural Knowledge: Mothering As Discourse", **Women and Education: A Canadian Perspective**, J. Gaskell ve A. McLaren (der), Calgary, Alberta: Detselig, s. 87-103.
- Harding, S. (1993), "Rethinking Standpoint Epistemology: What Is Strong Objectivity", **Feminist Epistemologies**, L. Alcoff , E. Potter (der), Routledge: NY ve London, s. 49-82.
- Haraway, D. (1991), "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective", **Simians, Cyborgs, and Women**, Free Association Books: London, s. 183-251.

- McCoy, L. (2002), "Dealing With Doctors. Making Care Visible: Antiretroviral Therapy and The Health Work of People Living With HIV/AIDS", M. Bresalier, L. Gillis vd. (der), **Making Care Visible Group**, Toronto Ont., s. 1-36.
- Mykhalovskiy, E. vd. (2004), "Compliance/Adherence, HIV/AIDS and The Critique of Medical Power", **Social Theory and Health**, 2(4), s. 315-340.
- Ng, R. (1981), "Constituting Ethnic Phenomenon: An Account from the Perspective of Immigrant Women", **Canadian-Ethnic-Studies / Etudes-Ethniques-au-Canada**, 13(1), s. 97-108.
- (1996), **The Politics of Community Services: Immigrant Women, Class and State**, Fernwood Publishing, Halifax, Nova Scotia.
- Otis, E. (2001), "The Reach and Limits of Asian Panethnic Identity", **Qualitative Sociology** 24(3), s. 349-79.
- Pence, E. (2001), "Safety for Battered Women in a Textually Mediated Legal System", **Studies in Cultures, Organizations and Societies**, 7(2), s.199-229
- Smith, D. E. (1974), "Women's Perspective as a Radical Critique of Sociology", **Sociological Inquiry**, 44(1), 7-13.
- (1987), **Texts, Facts and Femininity: Exploring the Relations of Ruling**, Routledge: New York.
- (1988), **The Everyday World As Problematic: A Feminist Sociology**, Milton Keynes: Open University Press.
- (1990), **On Sociological Description: A Method from Marx. Texts, Facts and Femininity: Exploring the Relations of Ruling**, 12-51. London: Routledge;
- (1999), "Telling the Truth After Postmodernism". **Writing the Social: Critique, Theory, and Investigations**, D. E. Smith (der). Toronto: University of Toronto Press.
- (2000), "Schooling for Inequality", **Signs**, 25, s. 1147-1151.
- (2004a), "Ideology, Science, and Social Relations: A Reinterpretation of Marx's Epistemology», **Journal of Social Theory**, 7 (1), s. 455-62.

- (2004b), **Institutional Ethnography – Towards a Productive Sociology: An Interview with Dorothy E. Smith**, Karin Widerberg, PhD, Prof. Dep of Sociology and Human Geography, University of Oslo. (<http://www.uio.no/studier/emner/sv/iss/SOS4000/v06/forelesningsnotater/Karin%20Widerberg%20intervju%20med%20Dorothy%20Smith.doc>)
- (2005), **Institutional Ethnography. A Sociology for People**. NY: Altamira.
- Smith, G. W. (1990), “Political Activist as Ethnographer”, **Social Problems**, 37(4): 629–648.
- (1998), “Policing the Gay Community: An Inquiry Into Textually Mediated Relations”, **International Journal of Sociology and the Law** 16, s. 163-83.
- Spence, N. D. (2002), “Publicly Engaged Knowledge: Dorothy Smith’s Proposed Sociology”, **The Western Journal of Graduate Research**, 11, s. 28-47.
- Swift, K. (1995), **Manufacturing Bad-Mothers: A Critical Perspective**, Toronto: University of Toronto Press.
- Vallas, S. P. ve J. Beck(1996), “The Transformation of Work Revisited: The Limits of Flexibility in American Manufacturing”, **Social Problems**, 3(3), s. 339-61.
- Walby, K. T. (2005), “Institutional Ethnography and Surveillance Studies An Outline for Inquiry”, **Surveillance & Society**, 3, s. 158-172.

SEÇİLMİŞ YAYINLAR

2013, “Domesticity of Neo-liberalism: Family, Sexuality and Gender in Turkey”, in: A. Bekmen, *İ. Akça and B. A. Özden* (eds.), **Politics in Turkey: Constitution of Neoliberal Hegemony**, Pluto Press.

2012, “Çokkültürlü Cennetten Çokkültürlü Drama’ya Hollanda ve Göçmen Entegrasyonu, **Küreselleşme Çağında Göç-Kavramlar, Tartışmalar**, Der. S.G. İhlamur ve A. Şirin, İletişim Yayınları, İstanbul, s: 161-182.

2010, “Cumhuriyetçi Yurttaşlık, Çokkültürlülük ve Kadın Yurttaşlar”, **İdea İnsan ve Toplum Bilimleri**, 2(2), 85-114.

2010, “Göçmen Kadınlar ve Anneliğin Düzenlenmesi: Amsterdamlı Türkiye Kökenli Kadınların Annelik Deneyimleri”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 119, s. 111-140.

2010, “Unutulan bir Göç ve Yurttaşlık Deneyimi: İlk Kuşak Göçmen Kadınlar ve Hollanda Türkiyeli Kadınlar Birliği,” **Fe Dergi: Feminist Eleştiri**, 2, no. 2 (2010): 31-49, (DOI: 10.1501/Fe0001_0000000031).